

TÜRKÇEDE İKİLİ KARŞITLIK KAVRAMLARI OLARAK “ERDEM VE KUSUR”*

Seda ARIKAN**

Geliş Tarihi: Ocak, 2018

Kabul Tarihi: Mart, 2018

Öz

Soyut düşünme ile işleyen felsefe, antik çağdan itibaren soyut kavramlar üzerine inşa edilmiştir. Felsefe tarihinin ve felsefi düşüncelerin farklı dillerdeki kaynaklardan aktarımı ise bu kavramların hedef dil olan Türkçede kavramı dolduran nitelikte karşılanmasını gerekli kılar. Felsefenin temel alt alanlarından ahlak felsefesinin en önemli iki kavramı olan Latin kökenli “virtue” ve “vice” İngilizce kavramlarının, Türkçedeki kullanımları günümüzde çeşitlilik göstermektedir. Özellikle erdem ahlakında sıklıkla kullanılan bu zıt kavramlar daha çok “erdem ve erdemsizlik” ya da “erdem ve ahlaksızlık” olarak karşılanmaktadır. Fakat “vice” kavramının erdem olumsuzluğundan ziyade karşıtı olduğu düşünülerek, bu kavramın Türkçede tam olarak yerleşmemiş olan ve az sıklıkla kullanılan “kusur” kavramına eşdeğer olduğu çalışmada tartışılacaktır.

Bu bağlamda “kusur” yerine kullanılan “erdemsiz” ya da “ahlaksız” kavramları, ikili karşıtlığı tam olarak vermemeleri açısından Türkçe felsefi çalışmalarda düşünsel bir boşluk yaratmaktadır. Bu nedenle çalışmada ahlak felsefesinin en temel ikili karşıtlıklarından biri olan erdem/kusur ikiliği, alt bileşenleri göz önüne alınarak felsefe ve dil bağlamında irdelenecektir. Böylece çalışma, batı dillerinde ikili karşıtlık olarak var olan “erdem” ve “kusur” kavramlarının Türkçede ve Türk felsefe sözlüklerinde de ikili karşıtlık olarak yerini almasını önermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Virtue/vice, erdem/kusur, ikili karşıtlık, erdem etiği.

“VIRTUE AND VICE” IN TURKISH AS THE CONCEPTS OF BINARY OPPOSITION

Abstract

Philosophy, functioning with abstract thinking, has been founded on abstract concepts since the antiquity. The transmission of the history of philosophy and philosophical thoughts from the sources of different languages necessitates those concepts to be fulfilled in Turkish that is the target language. The usage of originally Latin concepts of “virtue” and “vice” in English, which are the most significant concepts of ethics—one of the major sub-branches of philosophy—varies in Turkish at present. Those opposite concepts used especially in virtue ethics are corresponded with “erdem ve erdemsizlik (virtue and virtuelessness)” or “erdem ve ahlaksızlık (virtue and immorality)”. However, considering that the concept of “vice” is the opposite of virtue rather than being its negative, in this study it will be discussed that it corresponds to the concept of “kusur (defect, fault)”, which has not settled exactly yet and is used less frequently in Turkish.

* Bu makale, İnönü Üniversitesi’nde 02-04 Kasım 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilen IX. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu’nda aynı başlık ile sunulmuş bildirinin genişletilmiş hâlidir.

** Dr. Öğr. Ü.; Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bil. Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, bulutsedaarikan@gmail.com.

In this regard, the concepts of “erdemsizlik” or “ahlaksızlık” used instead of “kusur” create an intellectual gap in Turkish philosophical studies as they do not reflect the binary opposition completely. Thus, the dichotomy of virtue/vice, one of the basic binary oppositions of ethics will be scrutinised regarding their subcomponents in the context of philosophy and language. In this way, this study aims to propose the concepts of “erdem” and “kusur”, appearing as binary oppositions in western languages, to be also located as binary oppositions in Turkish and Turkish philosophy dictionaries.

Keywords: Virtue/vice, erdem/kusur, binary opposition, virtue ethics.

“Her şey karşıtı ile vardır”

Giriş

On dokuzuncu yüzyıl Alman filozoflarından Arthur Shopenhauer açısından, “hayvanla insan arasındaki farklılığı yaratan aklın en önemli özelliği, onun kavramsal yapısıdır. Akıl anlama yetisi tarafından kavranan nesnel bağlantıları ele alıp, düşünce için sabit ve sürekli hale getirir” (Cevizci, 2015: 833). Bu durumda, insanın zihinsel işleyişinde ve bu işleyişin dile yansıtılmasında kavramlaştırma, onun duygu ve düşüncelerini dilde ifadesine ve bu ifadenin tekrar zihne yansımaya olanak sağlar. Dilsel adlandırmanın bir şeyi veya düşünceyi tikelleştirme (Kula, 2012: 133) olduğu hatırlandığında, kavramların da birbirleriyle bağlantılı fakat yine de tikel oldukları görülür. Fikirlerin en temel karşılaşma alanı olarak felsefe, bilgiye ulaşma yolunda ilk çağdan itibaren bu tikel soyut kavramları tartışmaya açmış ve filozoflar bunlar üzerinden felsefe yapmışlardır. Bu kavramların dilsel göstergeler olarak zihinde ortaya çıkardıkları göndermeleri ise felsefi tartışmaların kavram üzerinde sabitletmesini sağlamaktadır. Bir başka deyişle, eğer ancak belirli bir kavram zihnimizde herhangi bir gönderge noktasına işaret ediyorsa, bu kavram üzerine düşünebilir ve onunla ilgili konuşabiliriz. Bu bağlamda, dilde kavram oluşumunda önemli bir etmen olan “kavramsal karşıtlık (zıtlık)”, özellikle ikili karşıtlık ilişkileri içinde kendini gösterir. Zihnin, kavramları kategorileştirme yöntemlerinden biri olan karşıtı ile bilme şekli, kavramların büyük bir çoğunluğunun karşıtları ile tanımlanmasına neden olmuştur. En temel ikili karşıtlık olarak varlık ve yokluk diyalektiğinden çıkmış ikili karşıtlıklar, iki karşıt kavramın kendinde olan, fakat karşısında var olmayan özellikleri üzerinden kurulur. “Her şey, ancak kendi karşıtıyla var olabildiği için, var-oluş, gizil olarak yok-oluş olasılığını içerir” (Kula, 2012: 137). Fakat bu noktada hatırlanması gereken, karşıtlıkta bir kavramın sadece var olmayanı üzerinden tanımlanması değil, karşısındaki kavramın zıttı, tersi, aksi olması da gerektiğidir. Janus başlı bir yapı olarak ele alabileceğimiz ikili karşıtlıktaki bir kavram, karşıtı ile var ya da yok olur; bu durumda birinin varlığı ötekini fesheder.

Felsefenin temel alanlarından ahlak felsefesinin bu tür ikili karşıtlıklar üzerine kurulduğu bilinmektedir. Öncelikle, ahlak felsefesinin ilgilendiği en temel karşıtlıklar olan iyi/kötü ve

doğru/yanlış ikili karşıtlıklarının birbirine zıt iki kavram üzerine kuruldukları hatırlanmalıdır. Bu temel karşıt kavramlar bugün Türkçede ikili karşıtlık olarak zihin dünyasında yer alır ve herhangi bir çeviri aktarımda sorunsuz olarak varlığını hedef dile ulaştırır. Ahlak felsefesinin en önemli alt dallarından olan ve kurucusunun ilkçağ filozoflarından Aristoteles'in kabul edildiği erdem felsefesi, bu bağlamda önemli bir ikili karşıtlık sunmakla birlikte, bu karşıtlığın kaynak dillerden çeviri aktarımları Türkçede çeşitlilik göstermektedir. Aristoteles'in sıklıkla vurgu yaptığı ve daha sonra gelen ahlak felsefecilerinin aynı sıklıkla kullandıkları Latince kökenli olan İngilizce *virtue/vice* karşıtlığı, günümüz Türkçesine aktarımlarda farklılık göstermekte ve iyi/kötü ya da doğru/yanlış karşıtlığı gibi sabit bir karşıtlık olarak kullanılmamaktadır.

Erdem kavramının günümüzde felsefe zihin dünyasında sabit bir gösterilen olduğu kabul edilebilirken erdemın karşıtı olan *vice*, sıklıkla onun olumsuz, yani *erdemsiz*; yakın anlamlısı olarak *ahlaksız*; kavramın benzer anlamlarından *değersiz*; ve içinde barındırdığı alt anlam olarak *kötülük* kavramları ile karşılanmaya çalışılmaktadır. Fakat bu kullanımlar, *virtue/vice* karşıtlığını, ikili karşıtlık olarak vermekte yeterli görülmemektedir. Nitekim incelenen çeşitli çevirilerde bu karşıtlığın Türkçeleştirilmesinin (bazen aynı eserde bile) farklılıklar göstermesi bu ikili karşıtlığın Türkçeye tam olarak yerleşmediğinin bir göstergesidir. Çeviri eserler dışında özgün metinlerde de erdemın karşıtı olarak aynı eserde farklı kullanımlara rastlamaktayız. Örneğin, Ahmet Cevizci *Felsefe Tarihi* kitabında erdemın karşıtını kimi zaman “erdemsizlik, ahlaksızlık ya da kötülük” (Cevizci, 2015: 216, 663, 698), kimi zaman da “erdemsizlik ve bozukluk” (Cevizci, 2015: 240) olarak dört farklı kelime ile vermeye çalışır. Bu noktada, *virtue/vice* karşıtlığının Türkçedeki karşılığına öneri getirmeden önce, bu iki kavramın İngilizce ve kökeninin dayandığı Latincedeki anlamlarına bakmak, diğer bazı dillerde ikili karşıtlık olarak bulunup bulunmadığını irdelemek ve karşıtlığın ilk ögesi olan “erdem” kelimesinin etimolojisini incelemek doğru olacaktır.

Virtue/Vice İkili Karşıtlığı

Burada řuna vurgu yapmak gerekir; bir kavramın zaman tünelinden geçerek bugünlere gelmesi onun kavramsal tarihini oluşturur ve muhakkak ki bir kavramın tarihi onun sabit bir varoluşa sahip olmadığının göstergesidir. Fakat burada tartışılacak konu, *virtue/vice* kavramlarının zamana bağlı olarak içeriğinin farklı şekillerde doldurulmasının izini sürmekten ziyade, bu karşıtlığın tüm kavramsal tarihi boyunca ikili karşıtlık olarak var olduğu ve günümüz Türkçesinde de bu şekilde kullanılması gerektiğidir. Avrupa dillerinden, İngilizcede *virtue and vice*, Fransızcada *vertu et vice*, İtalyancada *virtù e vizio*, Almancada *Tugend und Laster* olarak kullanılan bu karşıtlığın kökeni Latince *virtus et vitium* kelimelerine dayanmaktadır. Karşıtlığın Avrupa dillerinin dışında, Arapçada da *el-fadile/er-rezile* kavramları ile ikili karşıt olarak

kullanıldığı görülmektedir¹. Çıkış noktamızın özellikle İngiliz dili ve erdem felsefesinin Avrupa dillerinden aktarımları üzerinden olduğunu belirterek, Avrupa dillerinde bu karşıtlığın Latince kökenine bakmamız gerekmektedir. Karşıtlığın ilk kavramı olan *virtus*, “ahlaki güç, yüce karakter, iyilik; (savaşta) yiğitlik, kahramanlık, mertlik ve cesaret; mükemmellik, değer” anlamlarına gelmekte ve *vir* “er” kökü üzerine kurulmaktadır (*Online Etymology Dictionary*, “virtue”). Karşıt kavram olan *vitium* ise hem fiziksel hem ahlaki anlamda kusur, suç, hata, eksiklik demektir (*Online Etymology Dictionary*, “vice”). Latince *virtus* kelimesinin hem anlam hem köken olarak Türkçe karşılığı olan *erdem* sözcüğü ile bugün büyük oranda kavramsal bağdaşıklık gösterdiği açıktır. Nişanyan’da “erdem” maddesi şöyle açıklanır:

< ETü er erkek +dAm: er+dAm=erdam=erdem

erdem “yiğitlik, cesaret” [Irk Bitig (900 yılından önce) : alp ärdämliġ män
[yiğit ve cesurum ben]

érdem “marifet, fazilet, hüner” [Ebu Hayyan, Kitabü-l İdrak (1312)]

“aynı anlamda” [Dede Korkut Kitabı (1400 yılından önce) : çaya baksa
çalımlu, çalkara kuş erdemlü] (Nişanyan, 2009: 168)²

Görüldüğü gibi, erdem kelimesi Latince karşılığına benzer şekilde, Eski Türkçe “er” “erkek” sözcüğünden +dAm sonekiyle türetilmiştir. Türkiye Türkçesinde unutulmuş bir kelime iken Dil Devrimi döneminde de canlandırılarak (Nişanyan, 2009: 168) bugün artık Arapça karşılığı fazilet yerine yaygın olarak kullanılmaktadır. Fazilet ve hüner anlamlarını veren bu kavram geçmişte, “XIV. yüzyıl yapıtlarından Erzurumlu Mustafa Darir’in *Siyeri Darir*, *Fütuh-üş-Şam* çevirisi, *Dede Korkut* kitabı, Antepli İbrahim’in *Hikmetnâme* yapıtlarında bu anlamda kullanılmıştır” (Hançerlioğlu, 1985: 64). Eski Türkçe metinlerde ayrıca bilgelik, yiğitlik, akıl anlamlarında kullanılan “erdem” (Clason, 1972: 206) günümüzde tüm bu olumlu ahlaki özellikleri kapsayan genel bir kavram olarak kullanılmaktadır. *Türk Dil Kurumu Sözlüğü* ise “erdem” kavramının günümüz kullanımındaki anlamlarını şöyle vermektedir:

¹ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi’nin İslam Ansiklopedisi’nde Mustafa Çağrırcı tarafından yazılan “fazilet” maddesinde *faziletin* zıttı olarak “rezilet” kavramı kullanılmıştır (bk. Mustafa Çağrırcı. (1995). “fazilet”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 12, s. 268-271. <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=120269>). Bu bağlamda, Çağrırcı’nın bu kavram seçimini özellikle İslam felsefesi metinlerinde sıklıkla yer alan *fazilet* kavramının tam olarak karşıtı ile kullanılması için bir öneri niteliğinde almamız mümkündür. Fakat fazilet ve rezilet kavramlarının bu maddede ikili karşıtlık olarak kullanılmalarına rağmen, Türkçe felsefe metinlerinde yaygın ve yerleşmiş bir kullanım olmadığı göz önüne alınmalıdır.

² bk. <http://www.nisanyansozluk.com/?k=erdem>

erdem

-Ahlakın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adı, fazilet -felsefe. İnsanın ruhsal olgunluğu (Güncel Türkçe Sözlük)

-İstencin ahlaksal iyiye yönelmesi.

-İnsanın tinsel ve ruhsal yetkinliği. // Felsefe tarihi boyunca erdem kavramına değişik anlamlar verilmiştir. Filozofların ahlak öğretileri, genellikle erdeme - ahlaksal iyiye- verdikleri anlamla birbirinden ayrılırlar. Plüton'dan beri temel erdemler olarak şunlar sayılır: bilgelik, yiğitlik, doğruluk, ölçülülük. (BSTS / Felsefe Terimleri Sözlüğü 1975)

-Fazilet, hüner. (Tarama Sözlüğü 1967)

-Ahlakın övdüğü iyilikçilik, acıma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk gibi niteliklerin genel adı, fazilet. (Kişi Adları Sözlüğü) (*Türk Dil Kurumu Sözlüğü*, “erdem”)

Günümüz Türk felsefi düşünce dünyasında erdem kavramının ne olduğu ya da ne olması gerektiği tartışmaları, yani erdemın kavramsal olarak içeriğinin doldurulması, özellikle ahlak felsefesiyle bağlantılı olarak devam etmekle birlikte, genel olarak insanı “ahlaki iyi”ye yönlendiren, belirli değerler üzerine temellenen somut davranışsal tavırların soyut kavramsal karşılığı olarak erdem sözcüğünün kullanılmasında herhangi bir çelişkili durum görülmemektedir. Oysa, erdemın karşıtı olan kavram için (ing. *vice*) farklı kullanımlar sıklıkla göze çarpar. Öncelikle, Türkçede erdemın karşıtı olarak sunulan belirli sözcük ve kavramları incelemek ve bunların eksik kaldığı yanları görmek gerekir.

a) Erdemsizlik

Eski Türkçede “erdem” sözcüğünün bugünkü anlamıyla örtüşen şekilde kullanıldığı bilinmektedir. Fakat zıttı olarak bugüne taşınmış bir kavram yoktur. Clauson'da “erdem”ın karşıtı olan İngilizce “defect, vice” için XIII. yüzyıl metinlerinde “mün” sözcüğünün geçtiği belirtilmektedir (1972: 206). Eski Türkçede “sefalet, keder” anlamlarına gelen ve “bunalmak”, “bunaltı” gibi sözcüklerin de kökünü oluşturan “bun” (Gabain, 2003: 287) sözcüğünden gelişmiş olan “mün” daha önceki dönemlerde erdemın karşıtı olarak kullanılırken bugün artık mevcut kullanılan bir sözcük değildir. Günümüzde, *virtue/vice* ikili karşıtlığının gerek çeviri metinler gerekse özgün metinlerdeki karşılığı incelendiğinde en sık kullanımlardan birinin erdem/erdemsizlik olduğu görülmektedir. Örneğin, Türkçe felsefe çalışmalarında sıklıkla başvurulan Ahmet Cevizci'nin *Felsefe Tarihi* (2015) kitabında “erdem ve erdemsizlik ayrımı” (557, 560, 571, 625, 634), “iyi/kötü” karşıtlığı (572) ile paralel olarak verilir. Oysa yine

Cevizci'nin *Felsefe Sözlüğü*'nde (1999) "erdem" kavramı bir madde olarak ele alınmış olsa da "erdemsizlik" maddesine ya da erdemin herhangi bir karşıt kavramına sözlükte yer verilmemiştir. Sarp Erk Ulaş vd. (2002) tarafından yazılan bir başka *Felsefe Sözlüğü*'nde ise benzer şekilde "erdem" maddesi bulunmakla birlikte, karşıtı için Türkçede kimi zaman "erdemsizlik, ahlaksızlık ya da kötülük" olarak karşılanan kavramlar için açılmış herhangi bir sözlük maddesi yoktur. Sözlükte, İngilizce, Fransızca, Almanca ve Eski Türkçe dizinlerinde erdem kavramı bulunmasına rağmen, erdemin karşıtına dizinlerde de yine yer verilmemiştir. Oysa bu dillerde yazılan asıl metinlerde erdemin sıklıkla karşıtı ile birlikte ele alındığı açıktır. Türkçedeki en geniş felsefe ansiklopedilerinden olan Orhan Hançerlioğlu'nun *Felsefe Ansiklopedisi*'nde de yine "erdem" sözcüğü madde olarak ele alınıp "insanın kendini aşma gücü" olarak açıklanmış, fakat bu kavramın karşıtına yer verilmemiştir (1985: 64). Buradan yola çıkarak, "erdemsizlik" in kimi zaman "erdem" in karşıtı olarak kullanıldığını, fakat kavramsal olarak felsefe sözlüklerine girmediği için, "erdemsizlik" in tam olarak kavramsallaşmamış bir kullanım olduğunu söylemek mümkündür.

Erdemsizlik kelimesi ile *virtue/vice* karşıtlığındaki ikinci terimin karşılanamamasının en önemli nedeni, "erdem" kavramına karşıt bir kavram kullanmak yerine onu olumsuzu ile karşıtlık içinde vermeye çalışmaktır. Olumsuzluk daha çok bir kelimenin tersini ifade ederken, karşıtlık (zıtlık) kelimenin özellikle anlam bakımından tersi, zıttı demektir. Örneğin, yapmak/yıkamak birbirinin anlam bakımından zıttı iken, yapmak-yapmamak birbirlerini olumsuzlayan kelimelerdir; yani karşıtlıktan farklıdır. Ya da siyah/beyaz karşıtlık olmasına rağmen siyah-siyah olmayan ikiliğinde bunlar birbirlerinin olumsuzudur. Gel/git gibi bir yönerge ikili karşıtlığı ise fiillerin anlam bakımından tersini ifade eder ve gel-gelme olumsuzlama ikiliğinden farklıdır. Akıllı/deli bir ikili karşıtlık iken akıllı-akılsız birbirini olumsuzlayan kelimelerdir. Yani, akıllı/deli karşıtlığını akıllı-akılsız olarak yazdığımızda karşıtlıkta anlam aynı şekilde karşılanmaz. Çünkü akılsız=deli, akılsızlık=delilik demek yanlış olur. Ya da siyah/beyaz karşıtlığında her "siyahsız" (siyah olmayan) = beyaz diyemeyiz; çünkü siyah olmayan beyaz değil başka bir renk de olabilir. Bunu kendi içinde en sistemli dil olarak kabul edilen matematik dili ile ifade edersek, -2'nin karşıtı +2'dir. Oysa olumsuzluk kullanarak "-2 olmayan" dediğimizde, bu ifade +2'i de dâhil tüm diğer rakamlara karşılık gelir; yani "-2 olmayan" dediğimizde kavramsal olarak zihnimize sadece +2 belirmez. Bu karşıtlık ve olumsuzlamanın iki tür anlambirimcik ile anlatılmasına ve bunların ters (contradictory) ve karşıt (contrary) olarak adlandırılmasına bakıldığında:

Tersi olan, A'ya karşın A olmayan şeklinde tanımlanır ve bir anlambirimciğin diğerini olumsuzlaması ile meydana gelir. Bu durumda bu anlambirimciklerin her ikisi doğru ya da her ikisi yanlış olamaz. Bunlar karşılıklı olarak hem birbirini

kapsarlar (exhaustive) hem de birbirlerinden hariçlerdir (exclusive); örneğin beyaz'a karşın beyaz olmayan. Karşıt ise A'ya karşın B olarak tanımlanır. Bunlar karşılıklı olarak birbirlerinden hariçtir (exclusive) ve birbirlerini kapsamazlar (not exhaustive), örneğin siyah'a karşıt beyaz. İkisi birden doğru olamaz, fakat ikisi birden yanlış olabilir. (Copi, 1961: 142-3)

Bu durumda, erdem/erdemlilik ya da erdemli-erdemlilik karşıt değil, ters anlam birimciklerdir. Erdemlilik, erdemli olmayı ifade ederken erdemlilik erdem olmayan demektir. Fakat erdem-erdemlilik kullanımı bu durumda birbirlerini kapsayan kavramlardır, oysa karşılıklı olarak birbirlerinden hariç olma, birbirlerini kapsamama gerekir. Örneğin cömertlik sıklıkla bir erdem olarak tanımlanır. Bu erdemi taşıyan ve taşımayan iki insanı cömert-cömert olmayan diye tanımladığımız zaman karşılık değil terslik kullanmış oluruz. Oysa Türkçede bu kavramların bilenen karşılığı cömert/cimri ya da erdem olarak cömertlik/cimrilik şeklindedir. Bu durumda cömertlik mevcut mülkten başkasına verme anlamını içerir ve bir erdem olarak kabul edilir, oysa cömert olmamak, yani kişinin mevcut varlığını başkasına karşılıksız olarak vermemesi bir kötülük ya da erdemlilik olarak kabul edilmez, bir tür zaaf olarak görülür. Cimrilik ise cömert olmamayı da aşan, harcaması ve tüketmesi gerekenden çok daha azını yapmak ile eşdeğerdir ve bu durumda erdem olan cömertliğin zıttı ya da karşıtıdır. Öyleyse, “cömert olmamak”, cömertlik erdemine sahip olmamakla birlikte cimrilik kusurunu da taşımamayı anlatan arada bir form olarak durur. Bu nedenle cömert olmayan (hipotetik olarak “cömertsiz” diyebileceğimiz durum) erdemlin karşıtı değil, onun tersi, olumsuzdur. Cimrilik ise erdemlin karşıtı olarak bulunan ve bu çalışmada “kusur” kavramı ile karşılanacak bir kavramın alt ögesi olmak durumundadır.

Bununla birlikte, “vice” kelimesinin Türkçe karşılığı olarak kullanabileceğimiz “kusur” kavramının “erdemlilik” sözcüğü ile karşılanmasındaki eksiklik cimrilik, cömertlik, müsriflik, tutumluluk ilişkisinde kendini gösterir. Erdem cömertlik iken, cömert olmayana, yani erdemlilik olana hem cimri hem müsrif hem de tutumlu denilebilir. Oysa bu dördü arasında karşılık kurmak istediğimizde cömert/cimri, cimri/müsrif, müsrif/tutumlu karşılıklarından bahsedebiliriz. Bu durumda cömert olmayan ama tutumlu olan dediğimiz zaman erdem ve kusur zıtlığı kuramayız. Yani tutumluluk, cömert olmayandır ama kusur (vice) değildir. Ya da benzer şekilde cömert olmayan hem cimri hem de müsrif olandır, fakat bu iki kavram birbirine eşit değil, birbirinin zıttıdır (cimri/müsrif) ve zıttı olmalarına rağmen biri erdem diğeri kusur değildir, ikisi de kusurdur. Yani, bunu göstergebilimin bağlaşım “ \cap ” ve ayrışım “ \cup ” simgeleri ile ifade edersek:

cömert olmayan \cap cimri, müsrif, tutumlu

cömert U cimri (erdem-kusur)

cimri U müsrif (kusur-kusur)

müsrif U tutumlu (kusur-kusur olmayan ama erdem de olmayan)

Yukarıdaki örnekler ışığında, erdem olmayanın ya da erdemsiz olanın her zaman “kusur”a eşit olmadığını ve bu nedenle “erdemsizlik” kelimesinin ikili karşıtlıkta “erdem”in karşıtı olarak kullanılmasının yetersiz olduğunu söyleyebiliriz. *Virtue/vice* karşıtlığının Türkçede diğer bir karşılığı ise erdem ve kötülük olarak kullanılmaktadır, fakat bu kullanımda da bazı yetersizlikler göze çarpar.

b) Kötülük

Kötülük, felsefede özellikle din felsefesi ve ahlak felsefesi gibi alanların sıklıkla üzerinde durduğu bir kavramdır. Ahlaki olarak iyiliğin karşısında yer alan, acı, zarar, korku gibi sonuçlara yol açan kötülük, iyilik/kötülük ikili karşıtlığı içinde var olmaktadır. Fakat erdemin eksik ya da kusurlu olduğu durumlarda, erdemli olmada olumsuz sonuçlara neden olacak bir etmen olarak kötülük Türkçe metinlerde sıklıkla erdemin zıttı olarak kullanılmıştır. Örneğin, erdem etiğinin en önemli eserlerinden Aristoteles’in *Nikomakhos’a Etik* adlı eserinin 2015 baskılı Furkan Akderin tarafından Yunancadan yapılan çevirisi incelendiğinde ve bu çeviri aynı eserin 2004 baskılı Roger Crisp tarafından Yunancadan İngilizceye çevirisi ile karşılaştırıldığında, erdem kavramının karşıtı olarak İngilizce metinde “vice” kavramının geçtiği yerlerin Türkçe çeviride ağırlıklı olarak *kötü* (1107a, s. 49, 1150a, s. 157), *kötülük* (1105b, s. 47, 1106b, 49, 1107a, s. 49, 1108b, s. 52, 1114a, s. 66, 1114b, s. 67, 1120a, s. 81, 1130a, s. 107-108, 1140b, s. 133, 1148a, s. 152, 1149a, s. 155, 1140b, s. 157, 1150b, s. 160, 1151a, s. 160, 1158b, s. 180), *kötü olmak* (1112a, s. 61, 1148b, s. 154), *kötü durum* (1109a, s. 53), *kötü bir şey* (1113b, s. 64), *kötülük yapmak* (1120a, s. 81)³ gibi kullanımlarla dönüşümlü bir şekilde verildiği görülmektedir. İngilizce metinde bazı *vice* geçen cümlelerin ise Türkçe çeviride atlandığı görülmektedir. Örneğin “These vices we shall discuss later” (1122a, p. 65, s. 87) cümlesi Türkçe metinde yoktur; “And similarly it demands actions in accordance with the other virtues, and forbids those in accordance with the vices, correctly if it is correctly established, less well if it is carelessly produced” cümlesi, “Bunlar dışında yine kimi yasaklar ya da yapılması gereken şeyler de vardır” (1129b, p. 82, s. 107); “virtue of character, and vice, are concerned with pains and pleasures” cümlesi, “karakter erdemleri hazlarla ve acılarla ilgilidir” (1152b, p. 136, s. 164)

³ Furkan Akderin ve Roger Crisp’in Türkçe ve İngilizce Aristoteles çevirisine gönderme yaparken, Aristoteles’in *Nikomakhos’a Etik* kitabının orijinal satır numaralı verilecek, Akderin’in 2015 yılı basımlı çevirisindeki karşılığı sayfa numarasını gösterir şekilde “s.” ile Crisp’in 2004 yılı basımlı çevirisine yapılan referanslar ise “page number” belirtir şekilde “p.” ile gösterilecektir.

şeklinde görülmektedir.

Öncelikle, *vice* bir isimdir; fakat Akderin'in çevirisinde, isim (kötülük), sıfat (kötü), tamlama (kötü bir şey, kötü durum) ya da mastar fiil (kötü olmak, kötülük yapmak) gibi farklı ve kısmen keyfî bir şekilde kullanılmıştır. Hatta tek sayfada kötülük yapmak, kötülük ve kötü kelimeleri üçü de aynı yerde dönüşümlü olarak *vice* için kullanılmıştır (1145a, s. 145, p. 119). Başka bir yerde, “yöneticilerin kusuru” (the vice of the rulers) ifadesi ise “kötü yönetici” olarak tanımlanmıştır (1160b, s. 184, p. 156). Oysa bir kişinin kusurundan bahsetmek onun tamamen “kötü” bir insan olduğu anlamına gelmez. Örneğin hem cömertlik erdemine hem de kıskançlık kusuruna sahip olan bir kişi için ne derecede kötü diyebileceğimiz tartışmaya açıktır. “Kötü” olarak tanımlamak, kişinin toplam karakter hâlini anlatırken, onun sahip olduğu “ahlaki kusur” belirli eğilim ve davranışlarda kendini gösterebilir. Erdemin karşıtı olan kavramın, Akderin'in çevirisi özelinde, diğer Türkçe çeviri metin ya da özgün metinler genelinde tam olarak oturmuş bir kavramla karşılanmadığı için bu tür kavramsal sorunların mevcut olduğu düşünülebilir. Nitekim Akderin *vice* için birer kere de “erdemın karşıtı (1104b, s. 44)” ve “erdemli olmayan” (1170a, s. 207) ifadelerini kullanır. Aslında bu kullanımlar erdemın karşıtı nedir ve erdemli olmayan nedir sorularını Aristoteles'in *Nikomakhos'a Etik* metninin içinde tekrar gündeme getirir.

Eğer erdemın karşıtı kötülük ise, iyilik de erdemın kendisi olmalıdır. Oysa erdemın antik çağdan itibaren tanımlanmasında, Mutlak İyi'nin yanı sıra adalet ve bilgelik gibi başka temel erdemlerden de bahsedilmektedir. Bu durumda erdemın karşıtını “kötülük” ile tanımlamak, bu kavramı iyilik/kötülük karşıtlığına indirger. Bu durumda, en temel erdemi bilgi (sophia) olarak kabul eden Sokrates gibi filozoflar için erdemın karşıtı bilgisizlik, adalet olarak kabul eden Platon gibi filozoflar içinse zulümdür. Öyleyse, bilgisizlik ya da zulüm erdemın karşıtı değil, erdemın karşıtının alt birimleridir. Özetle, erdem ve erdemın zıttı olan kavramı ikili karşıtlık içinde eğer üst soyut kavramsal kategori olarak tanımlarsak, kötülük erdemın karşıtı olan alt birimlerle bağlantılı olan durumları genel olarak kapsayan bir kavramdır diyebiliriz. Bu durumda kötülük, tıpkı erdemsizlik gibi “*vice*” kavramını karşılamada yetersiz görünmektedir.

Karşıtlığa Bir Öneri Olarak “Erdem ve Kusur”

Burada şunu belirtmek gerekir. Erdem ve kusur karşıtlığındaki “kusur” kavramı ahlaki kusur olarak değerlendirilmelidir. Nasıl ki Aristoteles ahlaki erdemler ve düşünsel (intellectual) erdemler arasında bir ayrıma gitse de erdemi bunların genel başlığı olarak kullanmışsa, kusuru da fiziksel ya da ahlaki kusurları kapsayan bir kelime olmasına rağmen erdem/kusur ikiliği bağlamında ahlaki kusur olarak belirlemek gerekir. Erdem, Yunanca *arete* (erdem ve ahlaki

iyilik tanrıçası), kavramının ilk defa felsefede Sokrates tarafından kullanılmasının ardından hem ahlaki olan hem de ahlaki olmayan özellikler için kullanılmış, fakat özellikle erdem ahlaki çalışmalarında ahlaki erdeme dönüşmüştür. Bu bağlamda, erdem iyi olmaya yönlendiren kapasite iken, kusur, Yunanca *kakia* (kusur ve ahlaki kötülük tanrıçası), ahlaki bir noksanlık, Aristotelesçi mükemmelliği engelleyecek bir bozukluk olarak görülür.

Erdemin, insanın doğru, iyi, ahlaklı bir kişi olmasını sağlayacak, onu bütünlüklü bir insan yapacak özelliği göz önüne alındığında, erdemin karşıtı olan kusurun onu ahlaki yönden kusurlu, zayıf, eksik, mükemmellikten uzak kılacağı açıktır. Ahlak felsefesinde erdem tam olma, kâmil insan olmayı ifade eder; bu nedenle erdemli insanın karşıtı kusurlu insan, ahlaki yönden eksik, tamamlanmamış insan olarak tanımlanmalıdır. Orhan Hançerlioğlu'nun *Felsefe Ansiklopedisi*'nde bir madde olarak açıklanan "kusur", "eksiklik, elverişsiz bir durum" olarak tanımlanır (1985: 352). Bu bağlamda, erdemin zıttı olarak verilmese de bu ansiklopedide "kusur" kavramına yer verilmesi, onun felsefi bir kavram olarak tanımlandığını gösterir. Aristoteles'in "klasik ereksel etik anlayışında insan doğasının erdemin hayata geçirilmesiyle bütünüyle gerçekleştiğine ya da mükemmelleştiğine inanılmıştır. Buna göre erdem insanın mükemmelliği için bir araç değil; erdemin kendisi insan doğasının mükemmelliğidir" (Ulaş, 2002: 481). Bu durumda ahlaki kusur, insan doğasının mükemmelliğine yöneltilmiş bir tehdit, insan doğasının zayıflığının ya da eksikliğinin somut olarak dışavurumudur. Kimi Türkçe felsefe metinlerinde aynen bu anlamda ahlaki kusur kavramı yer yer kullanılmıştır. Örneğin Ulaş, erdemin Yunanca karşılığı olan "arete" maddesini açıklarken "bir erdemi tümüyle taşımak ya da bir erdemde kusurlu olmak"tan bahseder (Ulaş, 2002: 90). Ahmet Cevizci *Felsefe Tarihi* kitabında Abelardus'un ahlak felsefesinde kötü eylemek ve ahlaki kötünün ortaya çıkmasından bahsederken, bu filozofun insanda onu erdemli olmamaya iten "bazı kusur ve bozukluklar" olduğunu belirtmesinden, insanın ebedi mutluluğa ulaşmak için erdemli bir yaşam edinmesi ve kusurlara boyun eğmemesi gerektiğini söylemesinden bahseder (2015: 296, 297). Yine aynı kitapta Cevizci, "ahlaki kusur ve zaaf" (2015: 634) ifadesini kullanır. Cevizci'nin *Felsefe Sözlüğü*'nde kullandığı ahlaki erdem (1999: 284) ifadesi ve bunun karşıtı olarak ahlaki kusur ifadesinin varlığı, erdem için nasıl ahlaki erdemleri kastediyorsak ahlaki kusur içinse sadece kusur kavramını kullanabileceğimiz hakkında bir fikir verir.

Bununla birlikte, ahlaki kusurun sadece eksiklik ile değil, aşırılık ya da fazlalık ile de tanımlandığını unutmamak gerekir. Aristoteles'in *altın orta* ya da *ortayol* olarak bilinen öğretisi, erdemin aşırı iki ucu birleştiren özelliğinden bahseder. Buna göre, cesaret, gözü peklik ya da gereksiz ve düşüncesiz atılganlık ile korkaklık; cömertlik, cimrilik ile müsriflik; ölçülülük, sefihlikle duyarsızlık arasındaki *ortayola* tekabül eden erdemlerdir (Cevizci, 1999: 43, 650-51).

Nikomakhos'a Etik kitabında Aristoteles, kusuru belirleyen aşırılık ve eksiklik iken, erdemi belirleyen ölçülülüktür (2004: 1106b, 30) der ve bu durumda erdemin, aşırılık ve eksiklik arasındaki iki kusurun orta, ölçülü dengesi ve akli bir seçim durumu (2004: 1107a, 31) olduğunu söyler. Bu açıdan, yukarıda da tartıştığımız gibi bir eksikliği ve olumsuzluğu ifade eden erdemsizlik kavramı, Aristoteles'in bahsettiği diğer uç olan aşırılığı tam olarak yansıtamamaktadır. Örneğin müsriflik bir kusurdur, fakat cömertliğin olmamasından, yani "cömertsizlikten" ya da eksiklikten değil, neredeyse fazla cömert olmaktan yani aşırılıktan kaynaklanır. Bu noktada erdem ve kusur kavramlarını ikili karşıtlık olarak kullanmamızın kavramsal içeriğini daha iyi anlayabilmek için erdem ve kusurun içini dolduran alt öğelere felsefe tarihinde çok genel olarak bakmak faydalı olacaktır.

Ahlak felsefecileri iyi karakter niteliklerini erdem, kötü nitelikleri de kusur olarak adlandırır (Pojman ve Fieser, 2012: 11). Hangi karakter özelliğinin iyi hangisinin kötü olduğu felsefe tartışmalarında devam etmekle birlikte erdem=iyi, kusur=kötü ilişkisi herkes tarafından kabul edilen bir ilişkidir. Örneğin Stoacılar göre mutlak olarak iyi olan tek şey erdemdir, kusur ise kötü olan tek şeydir (Cevizci, 2015: 137). Buna paralel olarak, her erdem bir değer üzerine (value), her kusur da bir değersizlik (disvalue) üzerine temellenmektedir (Pojman ve Fieser, 2012: 57). Erdem-iyi-değer, kusur-kötü-değersizlik karşıt zincirlerine eklenmesi gereken iki etmen de teolojik alanın sevap-günah ve bununla bağlantılı olan ödül-ceza sistemidir. En genel anlamda, insandaki ahlaki erdem ya da ahlaki kusur oranı onun iyi ya da kötü bir insan olarak adlandırılmasına, teolojik olarak da erdem ve kusurlarına göre sevap ya da günah kazanarak ödüllendirilip cezalandırılmasına neden olur. Erdem ve kusuru iyi insana haz ve acı verecek durumlar olarak gören Aristoteles'e (2004: 1170a, 178) göre, bu iki durum için üçer farklı seçim amacı bulunmaktadır: Erdem ile bağlantılı yüce, faydalı ve latif (hoş) olan ve kusur ile bağlantılı utandırıcı, zararlı ve üzücü olan...

Tüm bunlar göz önüne alındığında erdem, itiyadi bir eyleme dönüşecek olan ahlaki bir iyilik ile sonuçlanacak eğitilmiş davranışsal eğilim, kusur da itiyadi bir eyleme dönüşecek olan ahlaki bir kötülük ile sonuçlanacak eğitilmiş davranışsal eğilim (Pojman ve Fieser, "Glossary", 2012: 250) olarak tanımlanmaktadır. Bu durumda erdem, doğru eğilime ya da güdülenmeye sahip olmayı, iyi olmayı amaçlayarak doğru hisler ile hareket etmeyi ve sonuç olarak bunu yerleşmiş bir davranışa dönüştürerek doğru eylemi gerçekleştirmeyi gerekli kılar; oysa kusur tüm bu parametrelerden herhangi birinin eksik olması durumunda eylemi de kişiyi de ahlaki olarak kusurlu kılar. Bu tanım doğrultusunda, kusur burada özellikle kötülük kavramından ayrılmaktadır. Kötülük, münferit olaylar için de geçerli iken kusur itiyadi bir eğilimi ifade eder.

Ayrıca, kötülük büyük oranda eyleme dönüşen kötü niyet ile bağlantılıyken kusur daha genel olarak davranışsal ve durumsal eğilimi kapsar.

Erdem ve kusurun kavram olarak içini dolduran alt öğelerine baktığımızda, felsefe tarihinde filozofların bu konu üzerinde kimi zaman ortak kimi zaman farklı görüşlerine rastlıyoruz. Konfüçyüs'ün, nezaket, cömertlik, dürüstlük, insaniyet erdemlerine sahip olan (Pojman ve Fieser, 2012: 147) iyi, erdemli ve üstün insanı, Sokrates'e göre dünyevi edinimleri önemsemeyen, akıl ile ahlaki bilgiye ya da bilgeliğe ulaşabilecek ve böylece *arete* yani erdeme erişecek ahlaki bir faildir. İnsan doğasının özellikle akli boyutu üzerinde duran Sokrates'e göre hakikate sahip olacak olan insan adalet, cesaret, dindarlık ve ölçülülük erdemlerine de ulaşacaktır. Sokrates gibi Epiküros da en temel erdem olarak bilgeliği belirler ve bu anlayış daha sonra Francis Bacon gibi modern felsefecilerde ya da Spinoza ve Leibniz gibi on yedinci yüzyıl rasyonalistlerinde erdemini bilgi ve akıl olarak belirlenmesinin temelini atar. Oysa daha sonra on sekizinci yüzyılda Rousseau, bilim ve sanatın insanları erdemli kılmadığını, aksine insanın hakiki doğasını ortaya çıkarmasını engellediğini savunacaktır. Rousseau, bilimin ve sanatın modern dünyada sözde olumlu bir ilerleme sağladığını belirterek modern kültürün sıklıkla insanı erdemden uzaklaştırdığını belirtir (2009 [1750]: 62, 124, 129).

Sokrates ve Farabi gibi erdemini bilgi ya da bilgelik olduğunu söyleyen Platon, Diderot gibi adaletin en temel erdem, bilgelik, cesaret ve ölçülülük erdemlerinin ise adaleti ortaya çıkaracak diğer erdemler olduğunu söyler. Benzer şekilde Aquinalı Thomas da bu dünyada mutluluğu sağlayacak temel dört erdem olarak basiret, adalet, ölçülülük ve cesareti belirler; fakat o, öte dünya için de mutluluğun yolunu açacak ilahi aşk, iman ve umutlu olmak erdemlerinden de bahseder. Abelardus için de temel erdemler basiret ve adalettir; bunlar saygı, yardımseverlik, hakseverlik, ölçülülük gibi erdemlerle de desteklenir (Cevizci, 2015: 297). Erdem ahlakının kurucusu olarak kabul edilen Aristoteles ise adalet, cesaret, ölçülülük, basiret, dürüstlük, dostluk, cömertlik gibi erdemler ile insanın *eudaimonia*'ya, yani ruhsal mutluluk ideasına, ulaşabileceği bir tür ahlaki sistem kurar. Stoacılar eylemi erdemini öncelediğini, doğru eylem seçiminin erdemi oluşturduğunu belirtirken, onlara göre erdemsizlik, yani kusur, “doğa yasasına karşıt, doğanın seyrine aykırı düşen eylemleri seçmekten oluşur” (Cevizci, 2015: 137). Mutlak iyi ve mutlak kötü ise erdem ve kusur olarak kendini gösterir.

İslam felsefecilerinden Yunan felsefe geleneğinden etkilenen ve bunu İslami öğretiyle birleştiren Kindi'ye göre dünyevi, maddi, gelip geçici iyilere tutunmak insanı mutlu olmaktan alıkoyar ve gerçek mutluluk ancak dengeli, erdemli bir hayatla elde edilebilir. Onun bahsettiği erdemler Aristoteles ve Platon'a yaklaşarak hikmet, ölçülülük, yiğitlik ve adalet ile şekillenir (Çağrı, 1995: 269). Yine Yunan felsefesinde erdemini algılanışıyla uyumlu olarak Râzi'nin söz

konusu erdem anlayışı, insanın kendisine Yaratıcı tarafından verilen akıl ile ulaşabileceği ilim ve adalet erdemlerini ölçülülük ve orta yol öğretisi ile elde edebileceği doğrultusundadır (Er-Razî, 1995: 39, 40). Aklın, akıl dışına teslim olması ise ahlaki kusura neden olacaktır. İskoç Aydınlanması'nın önemli isimlerinden Hutcheson da Râzi'deki gibi insanın doğuştan gelen bir ahlaki duygusu olduğunu ve bu sayede ahlaki erdeme ya da kusura yöneldiğini söyler (2017: 4-5).

İbn Miskeveyh de erdemin akıl yürütme, tefekkür, ile ortaya çıkacağını, Aristoteles'in ve Farabi'nin üzerinde durduğu altın oran kavramındaki gibi iki aşırı ucun orta dengesi sağlandığında erdeme ulaşılacağını ve adaletin en temel erdem olduğunu belirtir. İbn Miskeveyh buradan hareketle hikmet, iffet, yiğitlik ve adaleti dört temel erdem olarak belirlerken bunların karşıtı olarak cehalet, kendine hâkim olamama (hırs ve açgözlülük), korkaklık ve zulmü (adaletsizlik) dört büyük ahlaki kusur olarak görür (Sunar, 1980: 40-41, 87-88). Ahlak felsefesinde en önemli isimlerden Kant ise, erdemi kişinin kendi kendinin ve tutkularının efendisi olarak onu bir tür içsel özgürlüğe ve mutluluğa ulaştıracak genel bir eğilim şeklinde tanımlar (Kant, 1991 [1797]).

Evrensel olarak bazı erdemlerin belirlenebileceği üzerinde duran Adam Smith basiret, özdenetim, iyilikseverlik ve tüm bunların önüne koyduğu adalet olmak üzere dört arkaik erdemden bahsederken (Smith, 1976 [1759]: 81, 86), siyaset felsefesinde demokrasiyi politik erdem ile bağlantılı gören Montesquieu, bu erdemi “vatanseverlik, cumhuriyete ve yasalara duyulan aşk ve muhabbet” olarak tanımlar; bu erdemin “cesaret, ölçülülük ve dürüstlük benzeri özel ya da ahlaki erdemlerin de kaynağı olduğunu” söyler (Cevizci, 2015: 596).

Görüldüğü üzere felsefe tarihinde önemli bir kavram olan erdem ve kusur farklı filozoflar tarafından kimi zaman benzer kimi zaman farklı şekillerde tanımlanmıştır. Aşağıda verilen erdem kusur karşıtlıklarına baktığımızda, bu iki kavramın ikili zıtlık olarak alt öğelerini görüp, bunların tek tek incelendiği zaman ahlaki erdem ve ahlaki kusur kavramları tarafından içerilen öğeler olduğunu söyleyebiliriz.

Erdem	Kusur
adalet/hakseverlik	zulüm/haksızlık
bilgelik	cehalet
cesaret/yiğitlik	korkaklık
dürüstlük/doğruluk	sahtekarlık/yalancılık
cömertlik	cimrilik
ölçülülük	ölçsüzlük/aşırılık
basiret	körlük
nezaket	kabalık
dostluk	düşmanlık
yardımseverlik/özgecilik	bencilik
iyilikseverlik	kötülükseverlik
iman	küfür
umut	nevmit

aşk	nefret
vatanseverlik	vatan hainliği
mütevazılık	kibir

Sonuç Gözlemleri

“[İ]nsan zihninin soyutlama etkinliğinin ürünleri olarak ortaya çıkan” (Ulaş, 2002: 806) kavramlar, zihnin işleyiş mekanizmasının en önemli çarklarını oluşturur. Bu çarkların dişlilerinin birbirleri ile bağlantılı olduğu düşünüldüğünde aralarında kurulması gereken kavramsal bağın önemi göz ardı edilmeyecektir. Bu bağlamda, *virtue/vice* ikili karşıtlığının Türkçe kullanımdaki farklılıkları ve yer yer hatalı kullanımları göz önüne alındığında, bugün Türkçe düşünen zihinlerde bu karşıtlığın karşılığında kavramsal bir eksiklik olduğu görülmektedir.

Bu eksiklikten yola çıkarak, bu çalışma erdemin karşıtının erdemsiz, ahlaksız, değersiz, kötülük gibi kavramlar ile tam olarak karşılanamayacağını ortaya koyarak, karşıtını kapsayan genel kavramın ahlaki kusura ithafen “kusur” olarak kullanılmasını önermektedir. Erdemin “ahlaki bakımdan her zaman ve sürekli olarak iyi olma eğilimi, iyi ve doğru eylemlerde bulunmaya yatkın olma durumu [...] ahlaki niteliklerin toplamı [...] ahlaki iyiliği amaçlama, iyilik uğruna hareket etme gücü” (Cevizci, 1999: 311) olarak tanımlandığı hatırlandığı zaman, iyi ve doğru eyleme yönlendiren eğilim, nitelik ve güç bağlamındaki noksanlıkları, ahlaki kusur olarak tanımlamak doğru olacaktır. Ahlaki kusur tıpkı fiziksel anlamdaki görme kusuru gibi kişinin ahlaki olarak iyiyi ve doğruyu görebilme kapasitesine zarar verir. Aristoteles erdemleri ve kusurları duygu değil, durum (state) olarak görür; bu noktada erdemli olmak ve kusurlu olmak durumu anlatan kavramlar olduğu için karşıtlık içinde birbiri ile uyumlu görünmektedir. Erdemli olmak hem tefekkürü hem de ideal olanı içinde barındırırken eylemi de gerekli kılar; bu nedenle kusurlu olan da tefekkürde, ideal durum, eylem ve yönelimde ahlaki iyi ve doğru bakımından eksik, noksan olanı ifade eder.

Erdem/kusur karşıtlığında kusur kavramının anlam olarak, kişinin müdahale edemediği (örneğin doğasından gelen bir kendine hâkim olamama ya da psikolojik olarak engelleyemediği karakter özelliklerine sahip olma) zaaflarını değil, tıpkı erdem gibi irade ile yapılan, istemli eğilim ve eylemlerini karşıladığı unutulmamalıdır. Aristoteles’in kendine hâkim olamama ile kusurlu olmayı birbirinden ayırması (2004: 11151a, 133) bu noktada oldukça önemlidir. Nasıl ki irademiz ve istencimiz doğrultusunda ortaya çıkan bir erdemden bahsediyorsak, kusurların da yine irade ve istençle ortaya çıktığını belirtmeliyiz. Sonuç olarak, kavramsal içerikleri bu şekilde göz önüne alındığında erdem/kusur kavramlarını ikili karşıtlık olarak Türkçede kullanmak yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte, bu çalışma karşıtlığa getirilebilecek farklı önerilere açıktır.

Kaynaklar

- ARISTOTELES. (2015). *Nikomakhos'a Etik* (çev. Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- ARISTOTLE. (2004). *Nicomachean Ethics* (Trans. Ed. Roger Crisp). Cambridge: Cambridge UP.
- CEVİZCİ, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- CEVİZCİ, A. (2015). *Felsefe Tarihi: Thales'ten Baudrillard'a*. İstanbul: Say Yayınları.
- CLAUSON, Sir G. (1972). "erdem". *An Etymological Dictionary of Pre Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: The Clarendon Press.
- COPI, I. M. (1961). *Introduction to Logic*. New York: Macmillan.
- ÇAĞRICI, M. (1995). "fazilet". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Cilt 12, s. 268-271. <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=120269>
- ER-RAZÎ, Ebû Bekir. (1995). "Es-Sîretü'l-felsefiyye". *İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri* (çev. Mahmut Kaya). İstanbul: Klasik Yayınları.
- GABAIN, A. Von. (2003). *Eski Türkçe'nin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- HANÇERLİOĞLU, O. (1985). *Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar*. C. 2. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- HUTCHESON, F. (2017). *The Origin of Our Ideas of Virtue or Moral Good*. http://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/hutcheson1725b_1.pdf
- KANT, I. (1991 [1797]). *The Metaphysics of Morals* (Trans. Mary Gregor). Cambridge&New York: Cambridge UP.
- KULA, O. B. (2012). *Dil Felsefesi Edebiyat Kuramı I*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- NİŞANYAN, S. (2009). "erdem". *Sözlerin Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Online Etymology Dictionary*. "virtue", "vice". <https://www.etymonline.com/word/virtue>, <https://www.etymonline.com/word/vice>
- POJMAN, L. P ve FIESER, J. (2012). *Ethics: Discovering Right and Wrong*. Boston: Wadsworth
- ROUSSEAU, J. J. (2009 [1750]). *Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev* (çev. İsmail Yerguz). İstanbul: Say Yayınları.
- SMITH, A. (1976 [1759]). *The Theory of Moral Sentiments*. (Eds. D. D. Raphael and A. L. Macfie). Oxford: Oxford University Press.
- SUNAR, C. (1980). *İbn Miskeveyh ve Yunan'da ve İslâm'da Ahlâk Görüşleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü. "erdem", http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&kategori=verilst&kelime=erdem
- ULAŞ, S. E. vd. (2002). "arete", "erdem", "kavramcılık". *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.